
Nenad POKOS

DEMOGRAFSKE
PROMJENE NA
BIVŠIM OKUPIRANIM
PODRUČJIMA
REPUBLIKE HRVATSKE
IZMEĐU 1991. I 2001.
GODINE

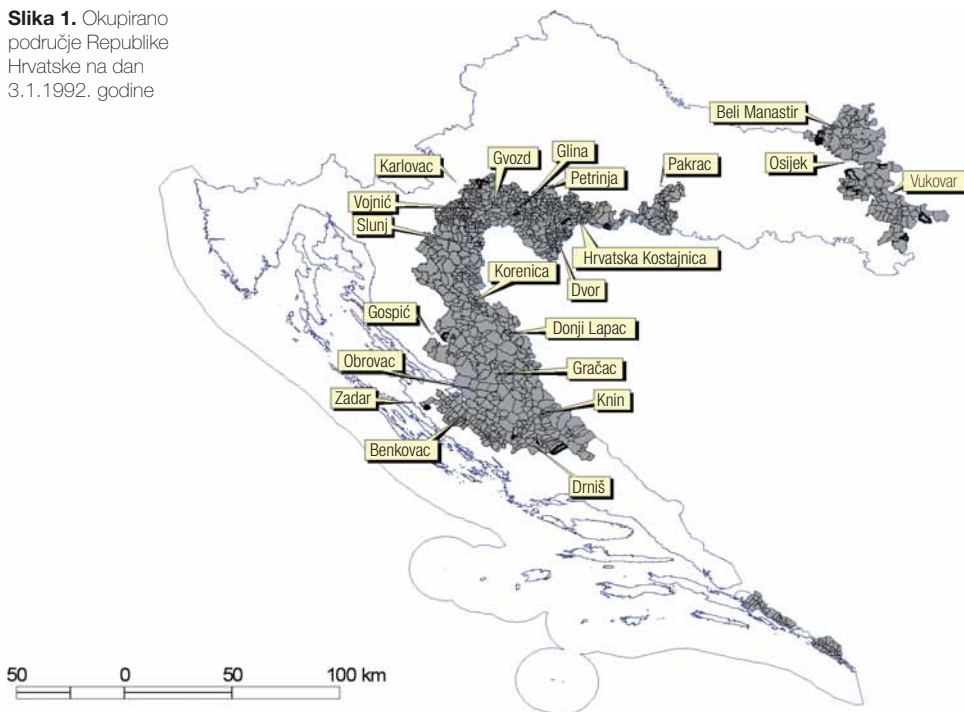
Srpska agresija na Republiku Hrvatsku ostavila je na demografski razvoj izrazito nepovoljne posljedice kako na razini države, tako i na razini pojedinih hrvatskih regija ili upravno-teritorijalnih sastavnica. Područje čiji je demografski razvoj najviše pogođen agresijom svakako je bivše okupirano područje. Pod okupiranim područjem u ovom se radu razumijevaju naselja koja nisu bila pod hrvatskom vlašću na dan 3. siječnja 1992. godine.¹

Većina je tih naselja oslobođena ili „mirnom reintegracijom“ vraćena u ustavno-pravni poredak hrvatske države tijekom 1995. odnosno početkom 1998. godine.² Ukupno je na taj dan pod okupacijom bilo oko 26,5% hrvatskog teritorija koji se većim dijelom i prije 1991. isticao gospodarskom zaostalošću, pasivnošću i demografskom regresijom. U radu su prikazane najosnovnije demografske promjene na okupiranom području između 1991. i 2001. godine; ukupna promjena broja stanovnika, promjena narodnosnog sastava te promjena dobnog sastava stanovništva.

1 Datum je izabran zato što je 2. siječnja 1992. potpisano primirje u Sarajevu, te što je do toga dana trajalo osvajanje hrvatske zemlje.

2 Pojedina naselja oslobođena su i prije. Detaljnije o tome vidjeti u Šterc i Pokos (1993).

Slika 1. Okupirano područje Republike Hrvatske na dan 3.1.1992. godine

2. UKUPNA PROMJENA BROJA STANOVNIKA

Zbog različitih metodoloških kriterija pri određivanju ukupnog stanovništva u popisima 1991. i 2001. ovdje se za obje popisne godine ukupnim stanovništvom smatra ono koje je imalo prijavljeno prebivalište i stvarno živjelo u Hrvatskoj u trenutku popisa. Drugim riječima, pod ukupnim se stanovništvom razumijeva rezidencijalno stanovništvo odnosno stanovništvo popisano u zemlji („de facto“).³

Prema tom kriteriju, na području koje je 3. siječnja 1992. godine bilo pod okupacijom živjelo je prema popisu iz 1991. godine 517.493 stanovnika ili 11,6% ukupnog stanovništva Republike Hrvatske.⁴ Deset godina poslije na istom je području popisano 318.953 stanovnika ili 7,6% rezidencijalnog stanovništva Hrvatske 2001. godine. Usporedba broja stanovnika okupiranog područja između dviju navedenih godina pokazuje da je 2001. zabilježeno 48,4% stanovnika manje nego 1991. To je znatno više od smanjenja broja ukupnog stanovništva Hrvatske, koje je u

3 Više o metodološkim promjenama u popisima stanovništva vidjeti Pokos (2003.) i Gelo (2004.).

4 Zbog različitih kriterija pri određivanju ukupnog stanovništva broj se razlikuje za četrdesetak tisuća od broja koji se pojavljuje kod Šterca i Pokosa (1993.).

istom razdoblju iznosilo 6,6%, a pogotovo od depopulacije na neokupiranom području od 2,5%.⁵ Višestruki su razlozi takvog nesrazmjera u kretanju broja stanovnika između okupiranog i neokupiranog dijela:

a) Tijekom Domovinskog rata stanovništvo okupiranog područja imalo je znatno veće izravne demografske gubitke od stanovništva ostalog područja.⁶ Samo u dvije najistočnije hrvatske županije (Vukovarsko-srijemskoj i Osječko-baranjskoj) zabilježena je gotovo polovica (44,9%) svih izravnih demografskih gubitaka u Republici Hrvatskoj (Živić, 2001.).

b) S okupiranog područja prognano je ili izbjeglo oko 200 tisuća nesrpskog stanovništva, od kojeg se do 2001. svi nisu vratili svojim domovima. Pretpostavlja se da je više stanovništva iz okupiranog područja ostalo ili se doselilo u slobodna područja nego što se iz potonjih doselilo na okupirana područja.

c) Nepovoljni procesi u prirodnom kretanju stanovništva bili su izrazitiji na okupiranom području (Akrap, Gelo i Grizelj, 2004.). Opće je poznato da su pojedina okupirana područja (istočna Lika, Kordun, Banovina) već od 1960-ih godina pripadala hrvatskim područjima s najnižim prirodnim prirastom, odnosno u kasnijim razdobljima područjima s najvećim prirodnim padom stanovništva.

d) Više srpskog stanovništva iselilo se s okupiranog područja nego s ostalih (slobodnih) hrvatskih područja. Premda su Srbi napuštali i slobodna područja Hrvatske, znatno više iselilo se iz okupiranog područja. Prema UN-HCR-ovom izvješću iz 1996. godine u Srbiji je od oko 282 tisuće svih „izbjeglih“ Srba iz Hrvatske, njih 87,2% dolazilo s okupiranih područja (Živić, 2004.).

e) Doseljavanje iz inozemstva (posebice iz Bosne i Hercegovine) bilo je intenzivnije na slobodnim područjima. Samo u potpuno slobodne županije doselilo se između 1991. i 2001. godine 90.957 stanovnika iz Bosne i Hercegovine ili 48,1% svih doseljenih iz te države u navedenom razdoblju. Pridodaju li se toj broju osobe koje su se doselile u slobodne dijelove djelomično okupiranih županija, dobiva se podatak da je to više od polovice svih doseljenih. Koliki je doista bio broj ne može se točno utvrditi zato što su podaci o doseljenim osobama dostupni samo na razini županija.

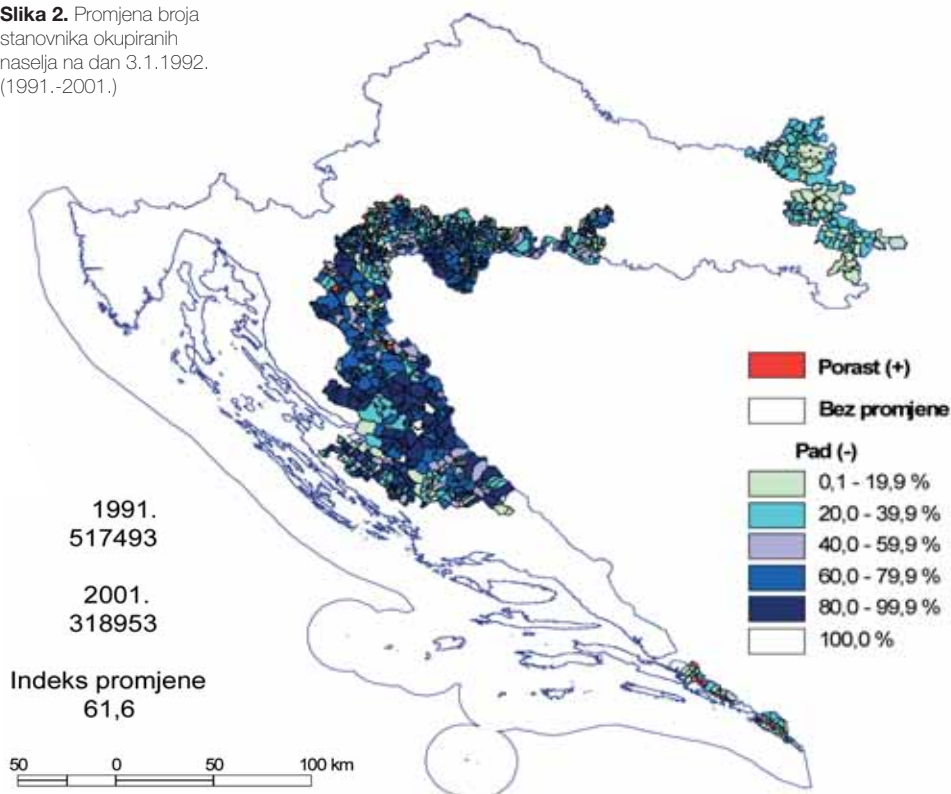
Analizirajući promjenu broja stanovnika između promatranih godina po naseljima, podaci pokazuju da je od 1.070 naselja u svega 29 zabilježen porast broja stanovnika, a u 4 naselja obje godine popisan je jednak broj stanov-

5 Broj rezidencijalnog stanovništva Hrvatske bio je 1991. godine 4.449.041 a 2001. 4.200.214. Istodobno se na neokupiranom području apsolutni broj stanovnika smanjio sa 3.981.556 na 3.881.261.

6 Pod izravnim demografskim gubicima razumijevaju se poginuli, ubijeni, nestali i umrli zbog ratnih okolnosti (Živić, 2001.).

nika.⁷ Među 1.035 naselja sa smanjenjem broja stanovnika nalazi se 14 naselja u kojima 2001. nije popisano niti jedan stanovnik, to jest zabilježeno je stopostotno smanjenje broja stanovnika. Nadalje, 86 naselja smanjilo je svoj broj stanovnika između 90 i 99%, 101 naselje između 80 i 89% itd. Detaljniji podaci o promjeni broja stanovnika po naseljima prikazani su na slici 2, no budući da se na jednom kartogramu ne mogu potpuno uočiti promjene, okupirano je područje raščlanjeno na šest cjelina i prikazano pomoću istog broja kartograma (slike 3-8). Jedino nije prikazano područje južne Dalmacije, koja je za razliku od ostalih cjelina bila okupirana tek nekoliko mjeseci i potpuno oslobođena tijekom 1992. godine.⁸ Uz to, to su područje prije rata gotovo potpuno naseljavali Hrvati pa je i povratak u ta naselja nakon oslobođenja bio masovniji nego na ostala područja. Zbog navedenih razloga usporedba demografskih promjena između tog i ostalih područja u promatranom razdoblju ne bi bila sasvim primjerena.

Slika 2. Promjena broja stanovnika okupiranih naselja na dan 3.1.1992. (1991.-2001.)

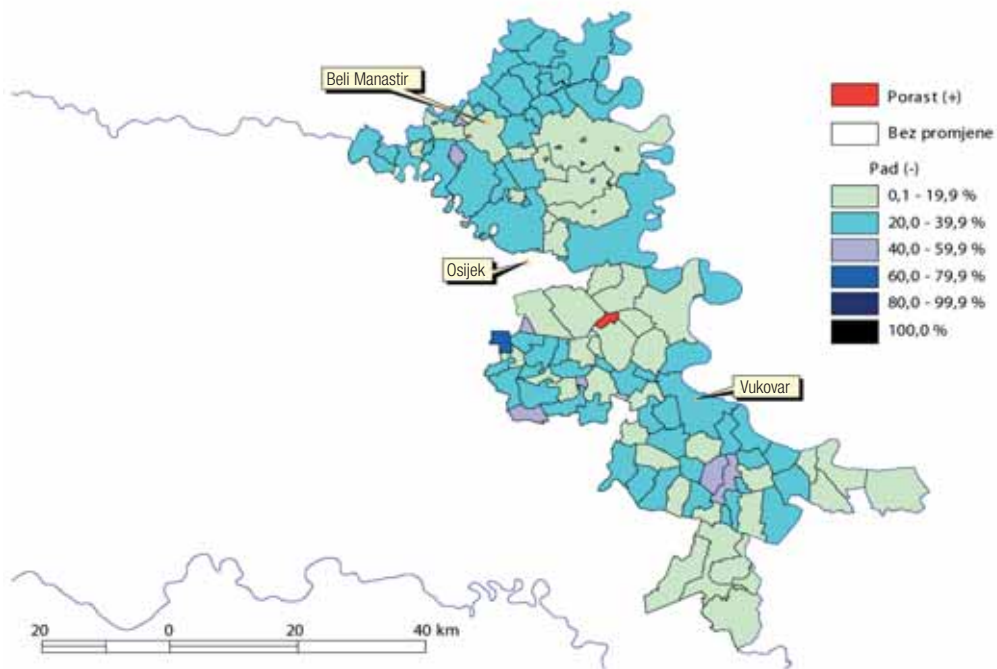
7 Ukupno je na dan 3. siječnja 1992. bilo okupirano 1.070 naselja, ali su prema popisu 1991. godine 4 naselja bila nenaseljena.

8 U svibnju i lipnju 1992. HV oslobađa 27 naselja u sjevernom dubrovačkom primorju (područje između Ošlja i Plata), a u listopadu 1992. JNA napušta Konavle odnosno 30 naselja između Cavtata i Vitaljine.

2.1. Ukupna promjena broja stanovnika na okupiranom području istočne Slavonije

Na okupiranom području istočne Slavonije (pod tim se pojmom ovdje razumijeva i okupirano područje Baranje i zapadnog Srijema) živio je 1991. godine 184.921 stanovnik, a 2001. godine popisano je 140.707 stanovnika. Sa smanjenjem broja stanovnika od 23,9% to je područje između promatranih cjelina imalo najmanji intenzitet depopulacije. Najveći je razlog tomu što je vraćeno pod hrvatski suverenitet „mirnom reintegracijom“, što nije uključivalo masovni odlazak srpskog stanovništva kao na drugim područjima koja su oslobođena nakon vojno-redarstvenih akcija. Od ukupno 123 okupirana naselja, porast broja stanovnika imalo je samo naselje Klisa, dok je naselje Podunavlje zadržalo jednak broj stanovnika obje popisne godine.⁹ Najveće relativno smanjenje broja stanovnika imao je Paulin Dvor (69,6%), a u svim drugim naseljima broj stanovnika smanjio se za manje od 60% (slika 3).

Slika 3. Promjena broja stanovnika okupiranih naselja u istočnoj Slavoniji (1991.-2001.)

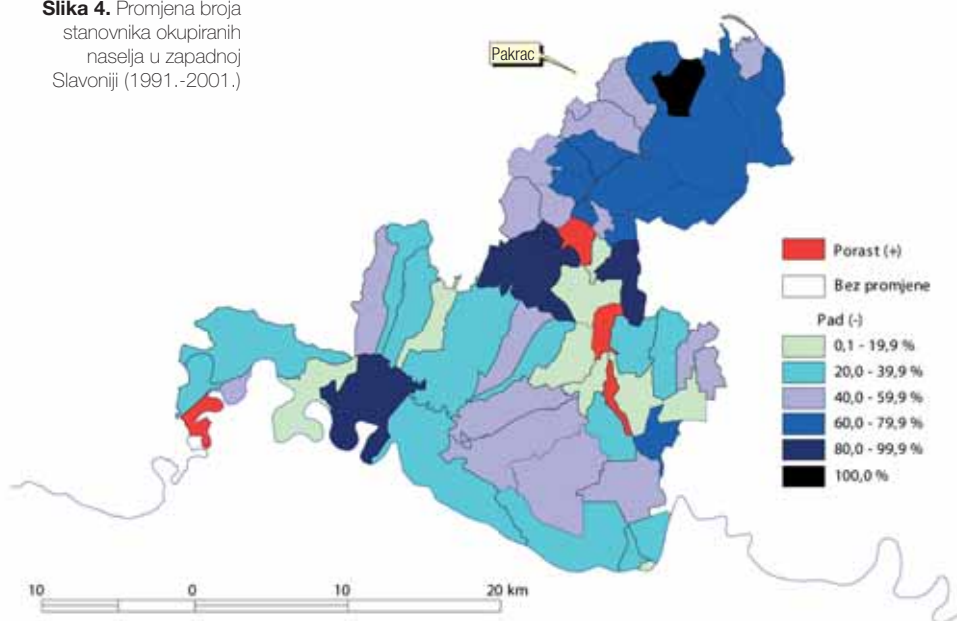

⁹ Naselje Podunavlje imalo je tek dva stanovnika i 1991. i 2001. godine.

2. 2. Ukupna promjena broja stanovnika na okupiranom području zapadne Slavonije

U toj je cjelini 1991. godine živjelo nešto manje od 20 tisuća stanovnika (19.889) čime je bila najmalobrojnija promatrana cjelina. U deset godina broj stanovnika smanjio se na 13.523 što je rezultiralo relativnim smanjenjem od 32%. Porast broja stanovnika imala su samo naselja Cage, Tanac, Bijele Stijene i Kosovac, no samo je u potonjem porast veći od 10%. S druge strane, od ostala 54 naselja, u naselju Lipovac broj stanovnika smanjio se 100%, u četiri naselja između 80 i 99%, a intenzivna depopulacija zabilježena je i u svim naseljima na sjevernim obroncima Psunja (slika 4).

Slika 4. Promjena broja stanovnika okupiranih naselja u zapadnoj Slavoniji (1991.-2001.)

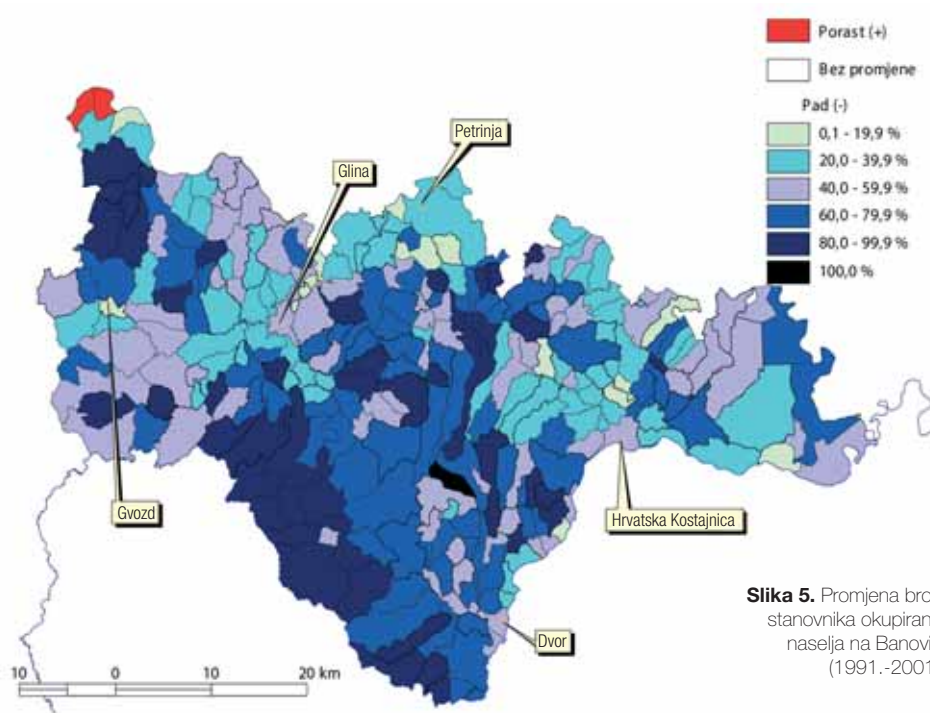

2. 3. Ukupna promjena broja stanovnika na okupiranom području Banovine

Broj stanovnika na okupiranom području u toj se cjelini smanjio sa 103.178 na 53.566 ili za 48,1%. Od ukupno 333 naselja u samo dva zabilježen je porast broja stanovnika (Lasinja s porastom od 5,4% i Novo Selo Lasinjsko s porastom od 4,7%). Međutim, tu se najvjerojatnije radi o izjašnjavanju vlasnika vikendica kao rezidencijalnog stanovništva, što je slučaj u mnogim naseljima s mnoštvom vikendica, pogotovo na otocima i u priobalju, koja stoga

iskazuju nerealan porast broja stanovnika (Pokos, 2001.). I u toj se cjelini nalazi jedno naselje koje je između 1991. i 2001. godine sasvim opustjelo (Rudeži), a u pedesetak naselja broj stanovnika smanjio se za više od 80%. Općenito, najintenzivnija depopulacija zabilježena je na području općine Dvor (slika 5).

Nenad Pokos
**Demografske
 promjene na bivšim
 okupiranim
 područjima
 Republike Hrvatske
 između 1991. i 2001.
 godine**

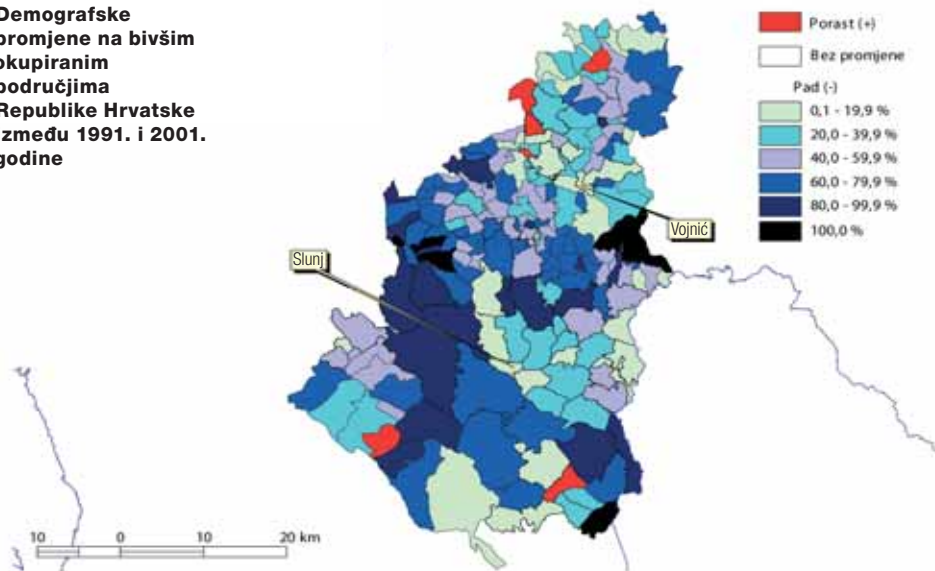
Slika 5. Promjena broja stanovnika okupiranih naselja na Banovini (1991.-2001.)

2. 4. Ukupna promjena broja stanovnika na okupiranom području Korduna

Na okupiranom području Korduna živjelo je 1991. godine 41.784 stanovnika, a 2001. Zabilježeno je 25.539 stanovnika. Relativno smanjenje iznosilo je 39,9%. Od ukupno 159 naselja koja su bila okupirana do akcije „Oluja“, šest je zabilježilo porast broja stanovnika (Skakavac, Cerovac Vukmanički, Grabovac, Pavković Selo, Tušilović i Blata). Naselje Blata imalo je najveći porast broja stanovnika od svih 29 okupiranih naselja koja na razini Hrvatske nisu zabilježila stagnaciju ili pad broja stanovnika. Taj je porast iznosio 66,7% premda se u apsolutnom iznosu radi o tek 20 osoba (povećanje sa 30 na 50 stanovnika). I u toj cjelini postoji nekoliko naselja koja su tijekom 1990-ih izgubila cjelokupno stanovništvo: Selakova Poljana, Gornji Poloj, Mrežnica, Novi Dol i Sadilovac (slika 6).

Nenad Pokos

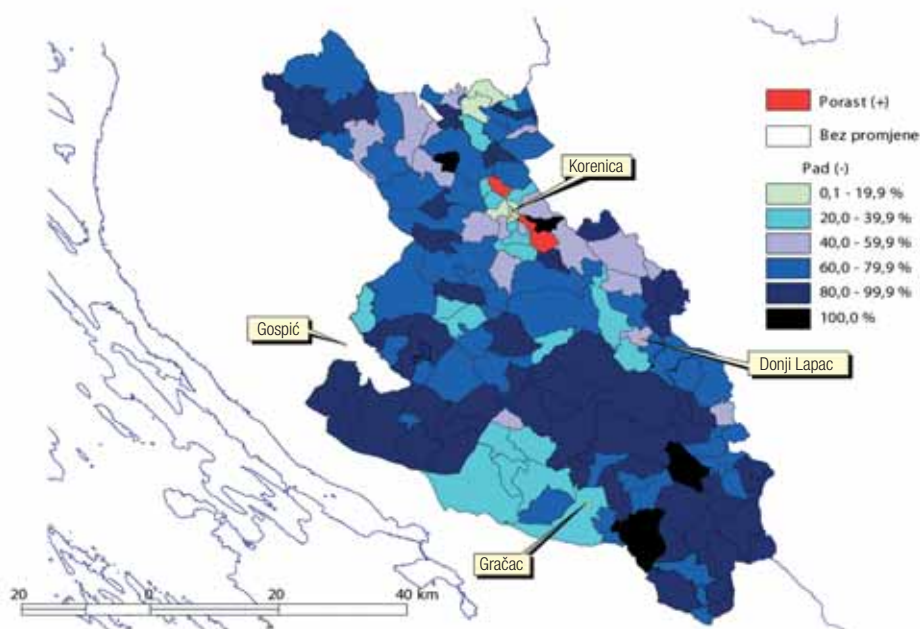
**Demografske
promjene na bivšim
okupiranim
područjima
Republike Hrvatske
između 1991. i 2001.
godine**

Slika 6. Promjena broja stanovnika okupiranih naselja na Kordunu (1991.-2001.)

2. 5. Ukupna promjena broja stanovnika na okupiranom području Like

Zbog smanjenja broja stanovnika sa 40.589 na 16.301 Lika je jedina cjelina na čijem je okupiranom području broj stanovnika više nego prepolovljen (smanjenje je bilo 59,8%). Niti jednog stanovnika do 2001. godine nije zadržalo pet naselja (Končarev Kraj, Ponor Korenički, Dabašnica, Vučipolje i Duboki Dol), šezdesetak naselja smanjilo je broj stanovnika za više od 80% itd. (slika 6). Od 161 naselja, pozitivnu demografsku dinamiku imala su samo tri: Gradina Korenička, Bjelopolje i Rudanovac (sva u općini Plitvička jezera).

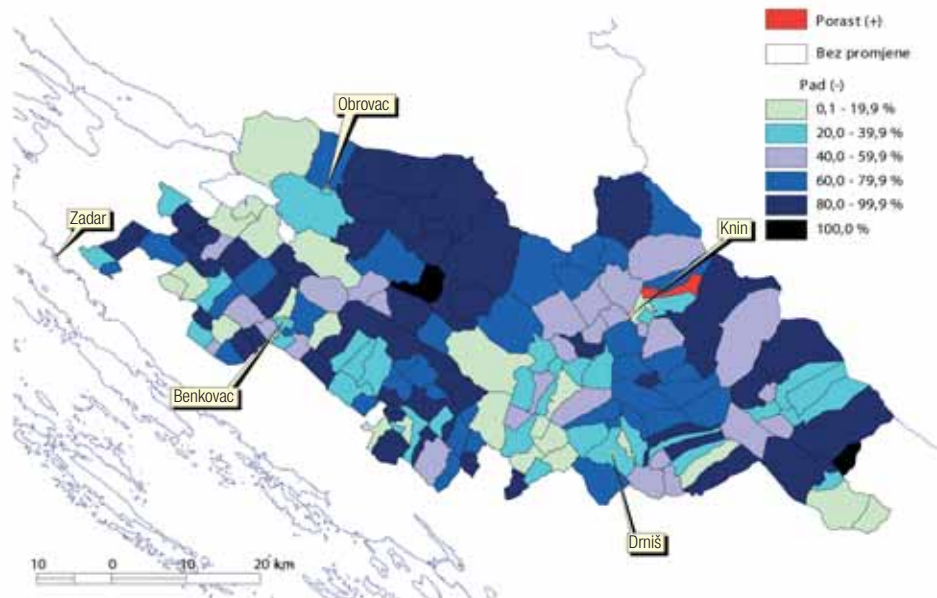

Slika 7. Promjena broja stanovnika okupiranih naselja u Lici (1991.-2001.)

2. 6. Promjena ukupnog broja stanovnika na okupiranom području sjeverne Dalmacije

Smanjenjem broja stanovnika sa 114.189 na 57.227 ta je regija zabilježila relativan pad od 49,1%. Od 181 naselja samo je u Kninskom Polju zabilježen porast broja stanovnika, prvenstveno zbog naseljavanja Hrvata nakon akcije „Oluja“.¹⁰ Najintenzivnije smanjenje broja stanovnika imalo je područje sjeveroistočne Bukovice, a naselja Laktac i Parčić ostala su bez ijednog stanovnika 2001. godine (slika 8).

10 U naselju Kninsko Polje Hrvati su 2001. godine činili većinu stanovništva (88,3%), a u svim popisima između 1880. i 1991. većinu stanovništva činili su Srbi (npr. 1991. s udjelom od 83,8%).

Slika 8. Promjena broja stanovnika okupiranih naselja u sjevernoj Dalmaciji (1991.-2001.)

3. PROMJENA NARODNOSNOG SASTAVA STANOVNIŠTVA

Prema popisu 1991. godine najbrojnija nacionalna skupina na cjelokupnom okupiranom području bili su Srbi, koji su tada činili natpolovičnu većinu stanovništva (52,4%). Njihov apsolutni broj od približno 288 tisuća odgovarao je udjelu od 49,5% svih Srba u Hrvatskoj 1991. godine. Dakle, nešto manje od polovice svih Srba u Hrvatskoj okupiralo je područje na kojem je živjelo i oko 260 tisuća nesrpskog stanovništva (47,6% ukupnog stanovništva okupiranog područja) među kojima su najbrojniji bili Hrvati (oko 203 tisuće ili 37,1% ukupnog stanovništva).¹¹ Potonji su bili i najveće žrtve etničkog čišćenja na okupiranom području do 1995. godine, premda se također znatno smanjio broj pripadnika i ostalih nacionalnih skupina. U nedostatku egzaktnih podataka može se samo nagađati o broju Hrvata koji su ostali živjeti na okupiranom području do oslobodilačkih akcija, no vjerojatno ne premašuje 20-ak tisuća ili oko 10% prijeratnog udjela (Živić, 2004.). U

¹¹ Detaljnije o strukturi stanovništva u okupiranim naseljima vidjeti u Šterc i Pokos (1993).

odnosu na 1991., a pogotovo u odnosu na 1993., 1994. ili prvu polovicu 1995. godine, popis 2001. pokazuje sasvim drugačiju etničku strukturu stanovništva. Valja napomenuti da potpun prikaz narodnosnog sastava stanovništva promatranog područja nije moguć zato što nisu objavljeni popisni podaci po tom obilježju na razini svih naselja. Naime, Državni zavod za statistiku u svojoj internoj bazi ne daje etnički sastav stanovništva za naselja sa 10 i manje stanovnika.¹² Stoga je iz daljnje analize isključeno ukupno 99 takvih naselja, u kojima je 1991. popisano ukupno 9.364 stanovnika od kojih su 219 bili Hrvati, a 8.932 Srbi. Deset godina poslije u tim je naseljima popisano svega 446 stanovnika, nepoznate etničke strukture. Izuzimanjem tih stanovnika, koji su 1991. činili 1,7%, a 2001. svega 0,1% ukupnog stanovništva, dolazi se do malo izmijenjenog etničkog sastava stanovništva za 1991. nego što je prije navedeno, dok se za 2001. godinu može govoriti o neznatnim odstupanjima od stvarnog stanja (tablica 1).

Tablica 1.
 Narodnosni sastav stanovništva 1991. i 2001. godine u okupiranim naseljima s više od 10 stanovnika prema popisu 2001.

	1991.		2001.	
	Aps.	Rel. (%)	Aps.	Rel. (%)
Hrvati	203345	37,7	212702	68,7
Srbi	278898	51,7	87760	28,3
ostali	57476	10,6	9127	3,0
Ukupno	539719	100	309589	100

Izvor: podatke izračunao autor prema: *Popis stanovništva 1991. Stanovništvo prema narodnosti po naseljima. Dokumentacija 881, DZS, Zagreb. Popis stanovništva 2001. Stanovništvo prema narodnosti po naseljima. Interna baza DZS, Zagreb.*

* Podaci se ne odnose na rezidencijalno stanovništvo, nego na ukupno stanovništvo prema važećoj metodologiji u popisima 1991. i 2001. godine.

Iz tablice se vidi da se udio Hrvata između 1991. i 2001. godine povećao za čak 31 postotni poen, pa su sa 68,7% postali znatno brojniji od Srba. Upravo je drastično smanjenje broja Srba te u nešto manjoj mjeri smanjenje broja „ostalih“ utjecalo na relativno velik porast udjela Hrvata. Uz to, broj Hrvata se i apsolutno povećao za 9,5 tisuća zbog njihovog doseljavanja iz ostalih hrvatskih područja ili iz inozemstva od 1995. nadalje te zbog raslojavanja „Jugoslavena“. Naime, na okupiranom je području prema popisu 1991. živjelo oko 19 tisuća „Jugoslavena“,

¹² U objavljenim popisnim podacima najniža razina na kojoj je prikazan etnički sastav stanovništva jesu gradovi i općine.

dok ih je 2001. u cijeloj Hrvatskoj popisano svega 176.¹³ Budući da tih 19 tisuća stanovnika nije umrlo ili se iselilo iz Hrvatske između 1991. i 2001. godine, pretpostavka je da se znatan dio „Jugoslavena“ počeo nacionalno izjašnjavati prema svojem stvarnom podrijetlu. U formiranju te popisne kategorije Hrvati su sudjelovali s približno 70-75%, Srbi sa 20-25% i ostali sa 5-10% (Šterc, 1991.). Smanjenje broja Srba za gotovo 200 tisuća posljedica je njihova odlaska iz Hrvatske, koji je od 1991. bio konstantan, ali naravno s vrhuncem 1995. godine. Postoje naznake da je i broj od 87.760 Srba popisanih 2001. godine nešto veći od stvarnog broja Srba koji su u trenutku popisa stvarno živjeli u Hrvatskoj zbog njihovog fiktivnog popisivanja kao stanovnika Hrvatske premda su tada živjeli u drugim državama (najviše u Bosni i Hercegovini i Srbiji). Zapaža se također drastičan pad broja „ostalih“ (za 84,1%) čime se njihov udio smanjio sa 10,6% na svega 3% ukupnog stanovništva. Osim već spomenutog raslojavanja „Jugoslavena“ to se može tumačiti progonstvom Mađara, Rusina i ostalih pripadnika nacionalnih manjina koji se nakon ponovne uspostave hrvatske vlasti na tim područjima nisu u potpunosti vratili u svoja naselja. Tako se u deset godina broj Mađara u Baranji smanjio sa 8.956 na 7.114 stanovnika (-20,6%), a broj Rusina u dva naselja (Mikluševcima i Petrovcima), gdje tradicionalno čine većinu stanovništva, sa 1.230 na 908 (-26,2%).¹⁴

4. PROMJENA DOBNOG SASTAVA STANOVNIŠTVA

Prijašnju tvrdnju da je stanovništvo na okupiranom području i prije srpske agresije imalo nepovoljnije demografske pokazatelje nego ono na ostalom (neokupiranom) području veoma dobro ilustriraju podaci o dobnom sastavu stanovništva, koje je u tablici 2 prikazano prema udjelima mladog (0-19 godina) i starog (60 i više godina) stanovništva. Tako je 1991. godine na okupiranom području staro stanovništvo činilo gotovo petinu ukupnog stanovništva, a na slobodnom (neokupiranom) području taj je udio iznosio 17,2%. Posljednjim popisom stanovništva ustanovljeno je znatno starije stanovništvo na okupi-

13 „Jugoslaveni“ su u popisnim podacima 2001. godine svrstani u ostale narode Europe te je njihov broj prikazan samo na razini županija. U županijama koje su jednim dijelom bile okupirane popisano je 2001. godine 50 „Jugoslavena“.

14 Dio Mađara koji su nakon okupacije Baranje napustili tu regiju i izbjegli u susjednu Mađarsku veoma brzo se socioekonomski integrirao u novu lokalnu zajednicu (Živić i Pokos, 2004.).

ranom području, gdje je tada staro stanovništvo s udjelom od 26,3% bilo znatno zastupljenije od mladog. Navedeni udio (26,3%) bio je i znatno viši od odgovarajućeg udjela starih na neokupiranom području (21,1%).

Tablica 2.
Apsolutni broj i relativni udio mladog i starog stanovništva na okupiranom, neokupiranom i cjelokupnom području Hrvatske 1991. i 2001. godine

	1991.				2001.			
	0-19		60 i više		0-19		60 i više	
	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%	Aps.	%
Okup.	138973	25,2	106641	19,4	76828	22,6	89391	26,3
Neokup.	1113496	26,3	728347	17,2	976412	23,8	866165	21,1
RH	1252469	26,2	834988	17,5	1053240	23,7	955556	21,5

Izvor: podatke izračunao autor prema: *Popis stanovništva 1991. Stanovništvo prema spolu i starosti. Dokumentacija 882*, DZS, Zagreb, 1994. *Popis stanovništva 2001. Stanovništvo prema spolu i starosti, po naseljima. Statističko izvješće 1167*, DZS, Zagreb, 2003.

* Podaci se ne odnose na rezidencijalno stanovništvo, nego na ukupno stanovništvo prema važećoj metodologiji u popisima 1991. i 2001. godine.

Koliko je proces starenja bio intenzivniji na okupiranom području još bolje otkriva indeks starenja.¹⁵ Tako je 1991. godine indeks starenja stanovništva okupiranog područja iznosio 76,7, a za stanovništvo neokupiranog područja bio je 65,4 (prosjek RH bio je 66,7). Početkom 21. stoljeća zbog apsolutno većeg broja starih od mladih, indeks starenja na okupiranom području iznosi više od 100 odnosno čak 116,2. Istodobno je indeks starenja za ukupno stanovništvo Hrvatske iznosio 90,7, a za stanovništvo na neokupiranom području 88,7.

Analiza indeksa starenja prema okupiranim cjelinama pokazuje da je relativno najpovoljnija situacija obje popisne godine zabilježena u istočnoj Slavoniji (tablica 3). To je ujedno jedina cjelina u kojoj 2001. godine staro stanovništvo nije bilo veće od mladog. Razlog je već spomenuta „mirna reintegracija“ odnosno povratak tog područja u hrvatski ustavnopravni poredak bez vojno-redarstvene akcije. U obje popisne godine najstarije je stanovništvo zabilježeno na Kordunu i u Lici.

15 Indeks starenja prikazuje brojčani odnos stanovništva starijeg od 59 godina i mladeg od 20 godina. Veća brojčana vrijednost indeksa starenja upućuje na stariju populaciju. Kada indeks starenja premaši vrijednost 40, smatra se da je populacija ušla u proces starenja.

Tablica 3.

Indeksi starenja na okupiranim područjima 1991. i 2001. godine, po cjelinama

Cjelina	1991.	2001.
Istočna Slavonija	60,6	98,1
Zapadna Slavonija	84,2	116,6
Banovina	127,5	154,5
Kordun	139,6	163,2
Lika	136,8	161,7
Sjeverna Dalmacija	68,9	104,0

Izvor: kao kod tablice 2.

5. ZAKLJUČAK

Između 1991. i 2001. godine demografska slika na bivšem okupiranom području znatno se promijenila. Za razliku od ukupne promjene broja stanovnika na razini države, koja je iznosila -6,6%, na okupiranom se području broj stanovnika gotovo prepolovio (-48,4%).

Raščlanjujući promatrano područje na nekoliko cjelina, najveća se depopulacija zapaža na okupiranom području Like, gdje se broj stanovnika smanjio 60%. Razlozi takvom kretanju broja stanovnika višestruki su, a najveći je odlazak Srba, uglavnom 1995. godine. Upravo zbog iseljavanja Srba dogodile su se također znatne promjene narodnog sastava stanovništva. Od nekadašnjeg iznadpolovičnog udjela, pripadnici srpske nacionalne manjine činili su 2001. godine svega oko 28% ukupnog stanovništva na bivšem okupiranom području. Nasuprot njima, Hrvati su znatno povećali svoj udio, pa su posljednje popisne godine činili više od dvije trećine ukupnog stanovništva.

Premda je već 1991. stanovništvo okupiranog područja bilo znatno starije od stanovništva u ostalom dijelu Hrvatske, do 2001. ta se razlika još produbila. Na okupiranom je području te godine na sto mladih stanovnika dolazilo 116 starih stanovnika, a na području Korduna, Like i Banovine na jednog mladog dolazio je već 1,5 stari stanovnik.

- AKRAP, A., GELO, J. i GRIZELJ, M. (1999.), Broj prisutnog stanovništva Republike Hrvatske i županija po dobi i spolu od popisa stanovništva 1991. do 1998. godine, *Društvena istraživanja*, god. 8, br. 5-6, 679-724.
- GELO, J. (2004.), Kretanje broja rezidencijalnog stanovništva – temeljni demografski procesi u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja*, god. 13, br. 4-5, 653-673.
- POKOS, N. (2001.), Međupopisna promjena broja stanovnika Republike Hrvatske 1991.-2001. po gradovima i općinama, *Hrvatski geografski glasnik*, god. 63, 67-85.
- POKOS, N. (2003.), Metodološke promjene u popisima stanovništva, *Hrvatska revija*, godište III, br. 1, 29-35.
- ŠTERC, S. i POKOS, N. (1993), Demografski uzroci i posljedice rata protiv Hrvatske, *Društvena istraživanja*, god. 2, br. 2-3, 305-333.
- ŽIVIĆ, D. (2001.), Izravni demografski gubitci (ratne žrtve) Hrvatske (1990. - 1998.) uzrokovani velikosrpskom agresijom i neke njihove posljedice, *Društvena istraživanja*, god. 10, br. 3, 451-484.
- ŽIVIĆ, D. i POKOS, N. (2002.), Prisilne i druge ratom uzrokovane migracije stanovništva Hrvatske 1991. - 2001., *Zbornik uz 70. obljetnicu života Dragutina Pavličevića*, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Zagreb, 431-443.
- ŽIVIĆ, D. (2004.), Prisilne migracije i etničke promjene u Hrvatskoj između 1991. i 2001., *Časopis za suvremenu povijest*, 2: 435-894.
- ŽIVIĆ, D. i POKOS, N. (2004.), Demografski gubitci tijekom Domovinskog rata kao odrednica depopulacije Hrvatske (1991. - 2001.), *Društvena istraživanja*, god. 13, br. 4-5, 727-750.